

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Egyetemek Európa számára**(saját kezdeményezésű vélemény)**

(2010/C 128/09)

Főelőadó: **Joost VAN IERSEL**

2009. március 5-én az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság úgy határozott, hogy Eljárási Szabályzata 29. cikkének (2) bekezdése értelmében saját kezdeményezésű véleményt dolgoz ki az alábbi tárgyban:

Egyetemek Európa számára.

A „Gazdasági és monetáris unió, gazdasági és társadalmi kohézió” szekció (Lisszaboni Stratégia Megfigyelő-központja) kapott megbízást az EGSZB ezzel a témával kapcsolatos munkájának előkészítésére.

A munka jellegére tekintettel az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2009. november 4–5-én tartott 457. plenáris ülésén (a november 4-i ülésnapon) főelőadót jelölt ki Joost VAN IERSEL személyében, továbbá 158 szavazattal 8 ellenében, 12 tartózkodás mellett elfogadta az alábbi véleményt.

1. Következtetések és ajánlások

1.1. Az EGSZB úgy véli, hogy az egyetemek központi szerepet töltenek be az oktatás, a kutatás és az innováció tudásháromszögében, és az európai fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődés kulcsfontosságú elemeiként kellene rájuk tekinteni. Az optimális szintet jelenleg el nem érő egyetemi rendszerben nem érvényesülnek kellő módon az egyetemekben rejlő nagy lehetőségek. A 2010 utáni lisszaboni stratégiában ezen javítani kell.

1.2. A Bologna városában 1999-ben megtartott konferencia és a lisszaboni stratégia elfogadása óta uniós szinten folyamatosan növekszik az egyetemek jelentősége. A tagállamok és az egyetemek által kitűzött új célok ellenére az európai felsőoktatás széttagoltsága és a szükséges reformok sebessége miatt az egyetemi oktatók körében és a társadalomban fokozódik a bizonytalanság érzése.

1.3. Az EGSZB az európai egyetemek reformjának szükségességét hangsúlyozza, mivel a gazdaság, a technológia és az oktatás területén világszerte tapasztalható fejlemények és a jelenlegi válság miatt elengedhetetlen a jobb ár-érték arány, valamint a hallgatók, az oktatók és a kutatók számára biztosított kedvezőbb feltételek és nagyobb lehetőségek.

1.4. A szükséges változtatások közé sorolható az egyetemek nagyobb autonómiája és a társadalom előtti elszámoltathatóságuk közzeladataik teljesítésével kapcsolatban, az (elégséges) finanszírozási lehetőségek kiterjesztése, a nagyobb átláthatóság és nyitottság, a vállalati szférával való partnerség, a (világszínvonalú) kiválóság ösztönzése a képzésben és a kutatásban, valamint a megfelelő humán erőforrás-gazdálkodás.

1.5. Az EGSZB rámutat arra, hogy a teljesítmény értékelése és az összehasonlítható adatok gyűjtése érdekében európai módszertanra van szükség. Az európai értékelésnek a független szakértők által végzett mélyreható vizsgálat eredményeként kellene megszületnie, és a sokdimenziós mutatók széles körét felölelve jóval túl kellene mutatnia az „idézetségi mutatókon” és az egydimenziós Sanghaj-listán. ⁽¹⁾

(1) A kívánatos mutatók részletes listáját lásd az alább következő 5.2.4. pontban.

1.6. A multidiszciplináris fejlődést és az új kombinációkat ösztönző széles alapon túl az oktatásra és kutatásra vonatkozó napprakész és összehasonlítható normáknak hozzá kellene járulniuk az egyetemek sokféleségéhez és szakosodásához, felváltva így az egyöntetűséget és a hasonlóságot.

1.7. Az EGSZB az egyetemeknek a megújított lisszaboni stratégiába történő koherens integrációját tartja szükségesnek, az európai felsőoktatási térség és az Európai Kutatási Térség (EKT) keretén belül. ⁽²⁾

1.8. Több lehetőséget kellene biztosítani a hallgatóknak és a tudósoknak a több tudományágat átölelő szakmai fejlődésre Európán belül. Ez többek között magában foglalja a nyílt munkaerő-felvétel gyakorlatát és a kutatók chartáját is, kapcsolódva az „ötödik szabadság” bevezetéséhez, vagyis a tudás szabad áramlásához, fenntartva egyúttal a megközelítések sokféleségét és a legjobb eredmények elérésére irányuló versenyt.

1.9. Európai szintű nyitott megközelítést kellene kidolgozni a harmadik országokbeli egyetemi oktatókra, kutatókra, hallgatókra és vezető tudományegyetemekre vonatkozóan.

(2) Lásd az EGSZB következő véleményét is: *Út az európai tudásalapú társadalom felé*, HL C 65., 2006.3.17., 94. o., amely „az oktatási, innovációs és kutatási politikák terén folytatott fokozott együttműködésre alapozva [...] közös európai tudásalapú térség létrehozása” mellett érvel.

1.10. Az EGSZB szükségesnek tartja a civil társadalom képviselőit is magában foglaló, tanácsadó szerepet betöltő oktatási platformok létrehozását, közösségi és nemzeti szinten is. Mind a világszintű, mind a regionális kiválósági központoknak kapcsolatokat kellene ápolniuk a környező társadalommal és régiókkal. Ez támogatná az egyetemeken belüli vállalkozói szellemet is, és támogatná a gazdasági és a tudásklasztereket.

1.11. Független szerepük és helyzetük, a régmúltban történetekhez hasonlóan, ösztönözni és erősíteni fogja az egyetemeket, mint Európa szellemi motorjait. Az oktatás, az egyetemi képzés, a tudomány és a csúcstvonalú kutatás európai megközelítéseit nem szabadna az európai K+F, innováció és képzés bővítésére és elmélyítésére korlátozni. Egyéb kompetenciákra és a tudományágakra is ki kellene terjeszteni, például az orvosi kutatásra és gyakorlatra, a társadalomtudományokra és a humán területekre.

1.12. Az Európai Bizottságnak továbbra is támogatnia kellene ezt a folyamatot, emellett láthatóan és tevékenyen közre kellene működnie benne.

1.13. Az EGSZB nem tartja technikai részletkérdésnek az egyetem és az EU közötti megerősített kapcsolatot, amelyet ugyanakkor az egyébként kulcsfontosságú gazdasági ágazatra sem lenne szabad leszűkíteni. Ezen túlmutató dimenzióról van szó, vagyis az egyetem általános jelentőségéről az egész életen át tartó tanulás, az oktatás, a szellemi élet, a társadalom és a civilizáció vonatkozásában.

1.14. Az alapító atyáknak és utódaiknak okuk volt arra, hogy az oktatás kérdését ne kívánják a Római Szerződésbe foglalni, most azonban más időkkel élünk. A nemzeti szuverenitásnak és a sokféleségnek együtt kell haladnia azzal a felismeréssel, hogy magának az EU-nak globális szinten is egyenjogú partnerré és versenytársá kell válnia. E szempontból az egyetem alapvető fontosságú partnerek.

1.15. Más szóval bátorítani kellene az egyetemeket, mint intézményeket, hogy az európai integráció folyamatában kívülállók-ból közreműködők-ké váljanak. Erre vonatkozóan a Tanácsnak világos és jövőorientált álláspontot kellene képviselnie.

2. Bevezetés

2.1. A történelem folyamán az egyetemek kiemelkedő szerepet játszottak az európai társadalom fejlődésében. A szellemi élet középpontjában álltak, és sok tekintetben a mai napig a fejlődés motorjai.

2.2. Az egyetemi oktatók és tudósok, szabadon mozogva a kontinens autonóm egyetemei között, nagymértékben befolyásolták a társadalmi jelenségekkel és a tudománnyal kapcsolatos nézeteket. A szellemi társaságok és személyiségek generációit formálták, akik meghatározó szerepet játszottak az európai társadalom politikai, társadalmi és gazdasági alakításában.

2.3. Amikor a 18. századtól kezdve fokozatosan kialakultak a nemzetállamok, az egyetemek túlnyomórészt nemzeti jellegű oktatást biztosító és a nemzet érdekeit a tudomány és a kutatás területén szolgáló intézményekké váltak. E fejlődés mélyreható következményekkel járt. Az egyre növekvő mértékű, a tudomány területén is tapasztalható nemzetközivé válástól függetlenül a felsőoktatást bizonyos fokig még mindig nemzeti szempontok vezérlik, ugyanígy az egyetemeken belüli tudományos és technológiai tevékenységet is.

2.4. A politikai beavatkozás fokozatosan napi gyakorlattá vált. Jelenleg az oktatási rendszerek valamennyi szintje a nemzeti politikai döntéshozatalra épül, és az alapján szerveződik. A felsőoktatásban mindenhol nyilvánvaló a nemzeti vonás. Jellemző a számos és összetett nemzeti szintű eltérés az intézményrendszerben, miközben az oktatás gyakran hasonlóságokat mutat.

2.5. E sokszínű európai kép fontos elemei az intézményi keretek, a pénzügyi források, az igazgatás, az autonómia szintje, valamint a professzorok és a kutatók kinevezése és szakmai előrehaladásának alakulása.

2.6. Mivel a tudomány határtalan, az egyetemi oktatók és a kutatók maguk is egyre inkább az európai és a világszintű hálózatok részeseivé válnak. Így a kutatási programok is a nemzetközivé válás felé haladnak, habár korlátozott mértékben. Jelentős kivételt jelentenek azonban a magánkézben lévő – különösképpen a kereskedelmi jellegű – felsőoktatási intézmények, amelyek lényegükben adódóan mind hatásukban, mind pedig megközelítésükben nemzetközibbnek tekinthetők.

2.7. A Római Szerződésben, majd az ezt követő szerződésekben nem találunk „Oktatás” címet viselő fejezetet. Akkoriban nem láttak összefüggést a gazdasági integráció és az oktatás között. Az oktatás továbbra is nemzeti alapokon szerveződött, és teljes mértékben érvényesült a szubszidiaritás elve. Bármilyen, az európai szintű oktatásra vonatkozó döntés kormányközi keretek között születik meg.

2.8. Egyre kevésbé lehet azonban az oktatási ágazat részeit az integrációs folyamatól függetlenül kezelni. Ez a megközelítés, amelyet a szociális partnerek erőteljesen támogattak, azoknak az oktatási szempontoknak az esetében érvényesült először, amelyek leginkább kötődtek a gazdasághoz és a munkaerőpiachoz, vagyis a készségek fejlesztése és a szakképzés területén.

2.9. 1986-tól kezdődően az Erasmus diákcseraprogram hozzájárult a hallgatói tantervek nemzetközivé válásához. 2009-ben az Erasmus az Erasmus Mundus-szal bővült. Említésre érdemes speciális programok a Comett program, az egyetem és vállalatok közötti csereprogram a technológia területén, a Marie Curie program, a kutatók csereprogramja és a Socrates program, amely az egész életen át tartó tanulásra összpontosít.

2.10. 1999-ben nagy előrelépés történt az egyetemek szempontjából, ekkor ugyanis 29 ország oktatási minisztere elfogadta a bolognai nyilatkozatot.

2.11. Jelenleg 46 európai ország vesz részt a bolognai folyamatban. Az átfogó célkitűzés az európai felsőoktatási térség létrehozása. Az elmúlt évtizedben jelentősen növekedett a tanácskozások tárgyát képező kérdések köre. ⁽³⁾ A bolognai folyamat prioritásai közé sorolható a háromciklusos rendszer – felsőfokú alapképzés, mesterképzés, doktorképzés – bevezetése, növekvő hangsúlyt helyezve a doktori tanulmányokra és a kutatásra, a minőségbiztosítás, a képesítések, diplomák és tanulmányi időszakok elismerése, az Európai Kreditátviteli Rendszer (ECTS), az egész életen át tartó tanulás, a felsőoktatás társadalmi dimenziója, a hallgatók és az egyetemi dolgozók mobilitása, valamint az európai felsőoktatási térség külső dimenziójának feltárása.

2.12. A lisszaboni stratégia nagy hangsúlyt fektet a tudás és a versenyképesség közötti kapcsolatra. Katalizátorként hatott, és segítségével az egyetemek a Közösség érdeklődésének periferiájáról a középpontba kerültek. Egyre több, az Európai Bizottság által kezdeményezett kutatási és innovációs projekt torkollott széleskörű nemzetközi együttműködésbe Európában.

2.13. Hasonló okokból az Európai Bizottság több közleményében is meghatározta az egyetemek reformjáról és korszerűsítéséről folytatott viták menetrendjét. ⁽⁴⁾

2.14. Az egyetemi reformok sebessége változó Európa-szerte.

2.15. 2005-ben a megújított lisszaboni stratégia az egyetemek mobilizálására vonatkozó új kezdeményezéseknek is alapjául szolgált. Nagy jelentőséggel bírnak a Tanácsnak az Európai Kutatási Tanács (European Research Council, 2007) és az Európai Innovációs és Technológiai Intézet (European Institute of Innovation and Technology, 2008) létrehozására vonatkozó döntései. Hasonló szellemben készült *Az Európai Kutatási Térség: új perspektívák* című zöld könyv is. ⁽⁵⁾

2.16. E tekintetben külön ki kell emelni a Kutatók Európai Chartáját, valamint a kutatók mobilitását és szabad piacát szabályozó magatartási kódexet (2005). ⁽⁶⁾ A chartát és a kódexet 800 felsőoktatási intézmény írta alá. A végrehajtás azonban arra enged következtetni, hogy számos intézmény nem alkalmazza a gyakorlatban a megállapodást. Néha elsőbbséget élveznek a sajátos és sikeres hagyományok.

⁽³⁾ Az eltérő felsőoktatási rendszerek és hagyományok miatt széles körű vita bontakozott ki a bolognai folyamatról és annak végrehajtásáról. Lásd például Németország esetében a „Deutscher Hochschulenverband” kiadványait.

⁽⁴⁾ *Európa szellemi tőkéjének mozgósítása: tegyük lehetővé az egyetemek teljes körű hozzájárulását a lisszaboni stratégiához*, COM(2005) 152 végleges. *Az egyetemek korszerűsítési programjának megvalósítása: oktatás, kutatás és innováció*, COM (2006) 208 végleges. *Új partnerség az egyetemek modernizálásáért: az egyetemek és a vállalkozások közötti párbeszéd európai fóruma*, COM(2009) 158 végleges.

⁽⁵⁾ Az Európai Kutatási Térség fejlesztése érdekében a 2007. áprilisi zöld könyv hat területre összpontosít: kutatók, nemzetközi együttműködés, közös kutatási programok, kutatási infrastruktúrák, ismeretátadás és szellemi tulajdon. Lásd az EGSZB észrevételeit is: HL C 44., 2008.2.16., 1. o.

⁽⁶⁾ Az Európai Bizottságnak a Tanács által elfogadott 2005. március 11-i ajánlása.

2.17. Az Európai Bizottság egy európai tanúsítvány kifejlesztésén dolgozik a charta és a magatartási kódex végrehajtásának ösztönzése érdekében, amelynek tiszteletben kellene tartania a megközelítések bizonyos fokú sokféleségét.

2.18. Az európai egyetemeknek az európai integrációban való hatékony közreműködését csak hosszú távú folyamat keretében lehet biztosítani. Az egyetemi oktatók, kutatók és hallgatók egyre inkább a nemzetközi fejlemények részeseivé válnak, de az egyetemek mint intézmények gyakran a hagyományok és a nemzeti szabályozás foglyai maradnak. A fejlődést az is hátráltatja, hogy maga az „Oktatás” még mindig nem része az európai szerződésnek.

2.19. Az egyetemi oktatók és kutatók világszintű hálózata az egyetemek, a kutatóintézetek és a multinacionális vállalatok közötti kölcsönhatásnak köszönhetően bővül. Ezt az irányvonalat tükrözik a közösségi programok is.

2.20. E vélemény az egyetemeknek az európai integráció folyamatába történő hatékonyabb és láthatóbb bevonása érdekében az új trendekre és keretfeltételekre kíván összpontosítani. Az egyetemekre, régóta fennálló történelmi küldetésükkel összhangban, nemcsak a lisszaboni menetrendnek kell ösztönzőleg hatnia, hanem maguknak is a folyamat fő katalizátorává kell válniuk.

3. Általános megjegyzések

3.1. Az elmúlt évtizedek folyamán szaporodtak az európai felsőoktatás nemzetközivé válását ösztönző kezdeményezések és programok.

3.2. Az új kezdeményezésekre tekintettel az EGSZB úgy véli, hogy az egyetemeket látható módon be kellene vonni a lisszaboni stratégia új ciklusába.

3.3. A nemzetközi elemzések egybehangzóak a tekintetben, hogy a technológiai és innovációs folyamatok sebessége, valamint a növekvő verseny miatt az európai tudományos élet tágabb értelemben vett körei nem készültek fel kellő módon arra, hogy teljes jogú szereplővé váljanak, sőt, relatív értelemben jelentőségük is csökkenő tendenciát mutat. ⁽⁷⁾

⁽⁷⁾ Lásd többek között: *The future of European Universities, Renaissance or Decay* („Az európai egyetemek jövője, újjászületés vagy hanyatlás”), Richard Lambert és Nick Butler, Centre for European Reform, 2006. június, valamint *High aspirations, Agenda for reforming Universities* („Merész törekvések, az egyetemek reformjának menetrendje”), Breugel, 2008. augusztus. A VII. oldalon leírtak értelmében a szerzők „a felsőoktatással foglalkoznak, és abbéli meggyőződésük kapcsán, hogy az egyetemek fejlesztése Európa növekedési teljesítményének az egyik mozgatórugója, ambíciózus menetrendet állítanak fel”. Ebből kiindulva az EGSZB üdvözli az Európai Egyetemek Szövetségének közelmúltbeli, 2009-es prágai nyilatkozatát, amely amellel, hogy határozott üzenetet fogalmazott meg a politikai vezetők számára, az európai egyetemeknek a következő évtizedre szóló tíz, rendkívül meghatározó sikerességi tényezőjét is összefoglalta.

3.4. Európa-szerte az optimális tehetségfejlesztésnek és hozzáférhetőségnek – ideértve a (felső)oktatás különböző szintjei közötti váltást és az egész életen át tartó tanulást – kell céllá válnia, elkerülve a diszkrimináció bármely formáját. Sajátos probléma a tanulmányaikat megszakító hallgatók száma. Ki kellene fejleszteni a tanácsadás (coaching) hatékonyabb módszereit. Az európai egyetemek közszolgálati szerepét meg kell tartani, ez nem gátolja a minőség és a kiválóság biztosítását. ⁽⁸⁾

3.5. A tudományos eredmények minőségében is jelentős eltéréseket okozó különbségek ellenére meg kellene vizsgálni a közös európai jellemzőket. E véleménynek a keretén belül a következőket érdemes kiemelni:

3.5.1. Az autonómia foka. A helyzet rendkívül összetett. Habár megfigyelhető az egyetemek növekvő autonómiájának biztosítására irányuló trend, általánosságban véve meghatározó marad a hatóságok beavatkozása ⁽⁹⁾. Az elégséges autonómia és elszámoltathatóság hiánya nyomán rendszerint megerősödnek a hagyományos nézőpontok és a túlszabályozás. Az állami struktúrának (amelyet a hatóságok közreműködése erősít) nem szabadna késleltetnie az autonómiát. ⁽¹⁰⁾ A cél a hallgatóknak a munkaerőpiacra való jobb felkészítése, valamint a kutatással és innovációval szembeni hatékonyabb hozzáállás kellene, hogy legyen.

3.5.2. A finanszírozás módja. A helyzet itt is nagyon változatos, összességében azonban az állami támogatás bizonyul döntőnek. ⁽¹¹⁾ Ezért főszabályként megállapítható, hogy a felsőoktatás és a kutatás nagymértékben függ többek között a politikai prioritásoktól, ami gyakran vezet alulfinanszírozáshoz. Ezen túl kevés a finanszírozási források differenciálására irányuló kezdeményezés, mint például az alapítványok és vállalatok által nyújtott támogatás, illetve az ösztöndíjak és diákhitel mellett a tandíjak bevezetése. ⁽¹²⁾

3.5.3. Az átláthatóság hiánya. Az egyetemekre vonatkozó megbízható és összehasonlítható adatok hiányában mind a hallgatók, mind a kutatók számára nehézséget jelent a meghatározó készségek és képzések felkutatása Európában. Meghatározó szempont a besorolások európai módszertana, mint az átláthatóság eszköze. Ez ösztönözné az Európa-szerte elérhető oktatási és kutatási programokra vonatkozó ismeretmegosztást és együttműködést, valamint a megfelelő tájékoztatást és minőséget, ami elősegítené mind a hallgatók, mind pedig a kutatók általános mobilitását.

⁽⁸⁾ E tekintetben említésre érdemes, hogy a Berkeley Egyetem, amely az egyesült államokbeli rangsor harmadik helyezette, közintézmény.

⁽⁹⁾ Néha akár még visszalépés is megfigyelhető. A helyzetet jól tükrözi a 2003-as dán felsőoktatási törvény, amely a politikai befolyás növelésével jelentősen csökkentette a kutatók és egyetemek autonómiáját.

⁽¹⁰⁾ Az autonómia mellett az egyetemek öngazgatásának is figyelmet kell szentelni.

⁽¹¹⁾ Nemkívánatos mellékhatás, hogy csak korlátozott számú egyetem rendelkezik pontos számításokkal a teljes költségekre vonatkozóan.

⁽¹²⁾ Az EGSZB az Európai Bizottságra hivatkozik: integrálni lehet a tandíjakat, feltéve, hogy az egyenlő hozzáférés biztosítása érdekében ösztöndíjak és kölcsönök kísérik ezeket.

3.6. Mivel az oktatás és a felsőoktatás a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartozik, az egyetemek önmaguktól nem éreznek késztetést arra, hogy a saját horizontjukon és a nemzeti határon túlra tekintsenek. Ennek eredményeként a felsőoktatási intézmények rendszere széttagolt, és általában véve többé-kevésbé zárt a külvilág folyamataival szemben.

3.7. Ezen túl a széttagoltságot konzerválják az eltérő minőségi követelmények – a „felsőfokú alapképzés/mesterképzés” modell alkalmazásában is –, a nem túl vonzó munkafeltételek és a gyakran hiányos pénzügyi források, amelyek gátolják a nyitottságot, a közös tudományos értékeket és a legfelső szinteket kivéve a határon átnyúló mobilitást.

3.8. Az alacsony szintű autonómia nyomán az egyetemek hajlamosak hasonlóvá és homogénné válni, a sokféleség és a minőségi szakosodás helyett pedig számos országban az „általános” egyetemi tanulmányokat és kutatási lehetőségeket ösztönzi.

3.9. A gyakran a nemzeti innovációs platformok által meghatározott kutatási és innovációs programok túlnyomórészt nemzeti irányultságúak, és általában véve nem illeszkednek a szélesebb perspektívákhoz. Az átfedések, valamint az eltérő ütem- és feladattervek a széttagoltságot erősítik, következésképpen gátolják a szakosodást.

3.10. Ezek a körülmények nem gyakorolnak vonzerőt sem a többi tagállamban, sem pedig a világ más részein dolgozó kutatókra és kiemelkedő színvonalú oktatókra. Ráadásul az egyesült államokbeli „agvelszívás” is állandó aggodalomra ad okot. Időközben Kína is népszerűsíteni kezdte a nagymértékben szakosodott, csúcsszínvonalú egyetemeit, India pedig követni fogja.

3.11. Néhány európai egyetemi csoportosulás egyre összehangoltabb nézeteket képvisel a K+F számára biztosított jobb feltételek, valamint a tudás és innováció potenciális kapacitásainak szükségességéről. ⁽¹³⁾ A közös kutatási programok ígéretes eszközei az együttműködésnek és a széttagoltság felszámolásának. ⁽¹⁴⁾

3.12. Az 1999-es bolognai nyilatkozatot, amelynek célja az európai felsőoktatási térség megvalósítása 2010-ig, reformok révén javítva a felsőoktatás versenyképességét, 2006-ban az Európai Bizottság új figyelmeztetése követte. ⁽¹⁵⁾ Ebben az Európai Bizottság helyesen állapítja meg, hogy „a gazdaság és társadalom e kulcsfontosságú ágazatának azonban mélyreható szerkezetátalakításra és korszerűsítésre van szüksége, hacsak Európa nem akarja elveszíteni a globális oktatási, kutatási és innovációs versenyt.” ⁽¹⁶⁾

⁽¹³⁾ Európai Kutatóegyetemek Szövetsége, Coimbra-csoport, IDEA League, RISE.

⁽¹⁴⁾ Ez a határokon átnyúló együttműködés a (nagy) EU-projektek keretén belül kivitelezett alapkutatás tekintetében is gyümölcsöző lesz.

⁽¹⁵⁾ Közlemény a következő tárgyban: *Az egyetemek korszerűsítési programjának megvalósítása: oktatás, kutatás és innováció*, 2006. május, COM(2006) 208 végleges. Lásd még az alábbi tárgyu közleményt is: *Európa szellemi tőkéjének mozgósítása: tegyük lehetővé az egyetemek teljes körű hozzájárulását a lisszaboni stratégiához!*, 2005. április, COM(2005) 152 végleges.

⁽¹⁶⁾ COM(2006) 208 végleges, 11. o.

3.13. Folyznak a kiigazítások, ütemük azonban túl lassúnak bizonyul. Emellett jelentős eltérés mutatkozik a tagállamok között az egyetemek szabályozására vonatkozó nemzeti politikák terén.

3.14. A tudományos körökben napjainkban folyó viták kiábrándító módon azt bizonyítják, hogy az európai térség kialakítása is túl bátortalanul folyik.

3.15. Az „európaiság” meg nem valósulásának hatalmas ára lehet. E megállapítások összegzéseként az EGSZB amellett száll síkra, hogy a lisszaboni stratégia 2010-es új ciklusa terjedjen ki az egyetemek célzott korszerűsítésére és együttműködésére, a jobb európai koordinációra és a besorolásoknak köszönhető valós átláthatóságra.

4. Az új perspektívák szükségessége

4.1. A lisszaboni stratégia a közös célok meghatározása, valamint az összehasonlítható programok és politikák Európa-szerte történő támogatása révén egyensúlyt kíván teremteni a közösségi szintű konvergencia és koordináció, valamint a nemzeti hatáskörök megőrzése között. Az EGSZB úgy gondolja, hogy az egyetemeknek, mint az oktatás, kutatás és innováció kulcsszereplőinek, jól meghatározott szerepet kell biztosítani a lisszaboni menetrenden belül.

4.2. Jelenleg, a válság idején, növekvő figyelmet kell fordítani a szélesebb értelemben vett oktatásra és innovációra, mivel azok új utakat és lehetőségeket nyithatnak meg. Európa-szerte biztosítani kellene a folyamatban lévő K+F és alkalmazott technológiai programok folytatását, valamint a hallgatók és oktatók mobilitásának ösztönzését. ⁽¹⁷⁾

4.3. Erre való tekintettel az EGSZB az átláthatóság növelése érdekében az összehasonlítható adatok kidolgozásának ⁽¹⁸⁾ és a megbízható európai módszertannak az égető szükségességét hangsúlyozza, annak érdekében, hogy a különböző területeken, mint például az oktatásban, kutatásban és innovációban, felmérhető és összehasonlítható legyen az egyetemek teljesítménye. Tudomásul kell venni, hogy a kívánt heterogenitás, szakosodás és sokféleség miatt nem egyszerű ezeknek az adatoknak az összegyűjtése. Az eltérő módszerek alkalmazásával javítható a módszertan és a kritériumok kidolgozása. Kívánatos az OECD-vel való együttműködés.

4.4. A 2. fejezetben említett programok révén a határokon átnyúló cserekapcsolatok jelentős támogatáshoz jutnak. Előrelépést jelent az Európai Kutatási Tanács (European Research Council) létrehozása. A kutatási programok motorjaként az Európai Kutatási Tanácsnak támogatnia kell az egyetemek nemzetközivé válását. Továbbra is szigorúan szét kell választani a kutatások finanszírozását és magát a kutatási tevékenységet.

⁽¹⁷⁾ A hallgatók mobilitásának jelentőségéről lásd a Tanácsnak a bolognai folyamatról szóló 2009. áprilisi közleményét: 2020-ig a hallgatók legalább 20 %-ának egy tanulmányi vagy gyakornoki időszakot külföldön kell teljesítenie.

⁽¹⁸⁾ Ezek az adatok közé kell sorolni a K+F különféle támogatási/szponzorálási rendszereit és ügynökségeit, valamint az együttműködés szerepét is. Figyelembe kell venni az egyetemeken kívüli kutatói szervezetekhez és ipari vállalatokhoz fűződő kapcsolatokat is.

4.5. Az Európai Kutatási Tanácsnak köszönhetően javul a kutatók határokon átnyúló mobilitása, az ún. „ötödik szabadság” bevezetése révén, amely szorosan kapcsolódik a kutatók chartájához, valamint a kutatók felvételét szabályozó magatartási kódexhez. ⁽¹⁹⁾ A kívánt eredmények elérése érdekében igen nagy igény mutatkozik az egyetemek megfelelő felszereltségére, valamint a jobb adminisztratív és adóügyi keretfeltételekre.

4.6. Másik fontos lépés az Európai Technológiai Intézet (European Technology Institute) létrehozása, amelynek a kapcsolatok és a szövetségek ösztönzése a feladata. Ezzel párhuzamosan meg kellene valósítani az egyetemi programok jobb európai koordinációját is. A vállalati szféra és az egyetemek közötti párbeszédet elősegítő fórum felállítására vonatkozó új európai bizottsági javaslat az egyik következő fontos lépés.

4.7. A Tanács által meghatározott öt partnerségi kezdeményezés, amelyek célja az Európai Kutatási Térség fejlesztése, mindaddig nem foglalkoztak magukkal az egyetemekkel és a kutatóintézetekkel. Az Európai Kutatási Térség fejlesztése érdekében a zöld könyv hat területet nevez meg ⁽²⁰⁾, ezek keretén belül éppen az egyetemeket (és általában véve a kutatóintézeteket) hagyták ki az együttműködés elmélyítéséből. Ez nem áll összhangban az egyetemeknek a lisszaboni stratégiában betöltött szerepére vonatkozóan elfogadott EGSZB-állásponttal. ⁽²¹⁾

4.8. Hasonlóképpen javítani kellene az egyetemek csoportjait összekötő nagy európai kutatólétesítmények (CERN) és más közös kutatóközpontok feltételeit. A kiterjedt infrastruktúrák kritikus tömeget és számos elkötelezett kutatót feltételeznek, ami vonzóerőt gyakorolhat a pótlólagos pénzügyi források szempontjából.

4.9. Az EGSZB úgy véli, hogy a jelenlegi válságnak új kiindulási pontot kellene jelentenie, megteremtve annak koherens és fenntartható esélyét, hogy a tudomány és technológia területén Európa értékes versenytárs és partner maradjon.

5. Válasz a változó környezetre

5.1. A tagállamok és az egyetemek kötelezettségvállalása

5.1.1. Az oktatás, tudomány és innováció három pillére egyrészt a tagállamok egyértelmű elkötelezettségét, másrészt pedig maguknak az egyetemeknek a teljes körű közreműködését követeli meg. Mindemellett szükséges lenne a magánszféra közreműködése is. A legnagyobb sikerek alapját a sok érintett fél közötti rugalmas, felülről lefelé és alulról felfelé építkező folyamatok jelenthetik.

⁽¹⁹⁾ Lásd a 4. lábjegyzetet.

⁽²⁰⁾ Lásd a 2. lábjegyzetet.

⁽²¹⁾ A tagállamok álláspontjának, valamint az EGSZB megközelítésének megismerése érdekében lásd a zöld könyvvel kapcsolatos nyilvános meghallgatás 2008. áprilisi következtetéseit, a 20. oldaltól kezdődően.

5.1.2. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy a globális hálózatépítés, a technológia és a kutatás fejlődése, a célzott szakosodás, valamint a tehetségek mobilitása új játékkeret hoz létre a (nemzeti) egyetemek számára, ezáltal pedig új távlatok nyílnak meg előttük. ⁽²²⁾

5.1.3. Ez nem a kulturális sokféleség ellen irányul, éppen ellenkezőleg. A nemzeti és regionális sokféleség Európa kiemelkedő értéke. Világos azonban, hogy a lehetőségek sokféleségét és ennek következményeit jobban szolgálja majd a közös elemzésekre és jóváhagyott célkitűzésekre épülő átfogó stratégia, amelynek célja a még létező korlátok felszámolása, valamint a minőség és a szakosodás javítása.

5.1.4. Elsősorban a felsőoktatási intézmények közös irányultságára és szellemiségére van szükség, ideértve a közös tudományos értékeket, a kulturális és tudományos nyitottságot, a kisebb bürokráciát a hatóságok részéről, a határokon átnyúló csoportokat, a szakmai képzések és eredmények átláthatóságát, a határokon átnyúló technológiai projekteket és a határokon átnyúló mobilitást. Mindez a kulturális sokféleség megőrzése mellett is megvalósítható.

5.1.5. Az autonómia és az öngazgatás fokának növekedése, a rugalmasabb és megbízhatóbb pénzügyi támogatás, valamint az átláthatóság ösztönözi fogja az egyetemek saját korszerűsítési kezdeményezéseit. A magasabb szintű normák, a jobb minőség és a szakosodás alulról felfelé építkező folyamatát indítják majd el.

5.1.6. Az európai demográfiai helyzetnek erőteljesen ösztönöznie kellene a felsőoktatás rendszerének kiigazítását, mind az európai hallgatók, mind pedig a harmadik országokbeli tehetségek érdekében. A kiigazítás nélkül jelentős hiányosságokra kell számítani a jövőben. A termelékenységek a kutatás, a tudásátadás és az innovációs képességek általi ösztönzéséhez a magasán képzett szakemberek nagyobb arányára van szükség Európában.

5.1.7. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy maga az USA is csak azért tudja megőrizni vezető helyzetét számos területen, mivel egyetemei vonzóknak bizonyulnak a külföldiek számára.

5.2. Átlátható verseny és minőségértékelés

5.2.1. A lisszaboni stratégiában körvonalozott tudásalapú társadalom a monodiszciplináris megközelítés helyett az interdiszciplináris és ágazatközi oktatás és kutatás magasabb szintjét teszi szükségessé.

5.2.2. Az egyetemek közötti átlátható verseny erősítése az egysegítés helyett a differenciálás és szakosodás igényének fog megfelelni. Ez utóbbi – ott, ahol szükséges – a magánszféra társfinanszírozását is maga után vonja majd. ⁽²³⁾

⁽²²⁾ Lásd többek között: *The Third Generation Universities* („Harmadgenerációs egyetemek”), Prof. H. Wissema, az egyetemek modern kihívásainak és lehetőségeinek ismertetése. Konkrét példákkal illusztrált, mint például a Cambridge-i Egyetem és a Louvain-i Egyetem esete.

⁽²³⁾ Az amerikai példa bizonyítja, hogy az átláthatóságnak, a differenciálódásnak és a szakosodásnak köszönhetően a világ minden kutatója és tudósa tisztában van azzal, hogy egy adott területen melyik az Egyesült Államok legjobban felszerelt egyeteme. Ezek az alapfeltételek a magánszektor és az alapítványok általi társfinanszírozást is ösztönözik.

5.2.3. Erre való tekintettel az EGSZB határozottan üdvözli az Európai Bizottság közelmúltbeli kezdeményezését, amelynek célja az egyetemekre vonatkozó teljesítményértékelés európai módszertanának kidolgozása.

5.2.4. Az európai rangsorolásnak a válogatott szakértők által végzett mélyreható értékelési eljárás eredményeként kellene megszületnie, és az „idézetségi mutatókon” túl magában kellene foglalnia az oktatás és képzés minőségét, a kutatást, az innovációt, a kapcsolatokat, a szakosodásokat „feltérképezését”, az interdiszciplináris készségeket, az egyetemek és független kutatóintézetek közötti intézményi kapcsolatokat ⁽²⁴⁾, valamint a hallgatók számára nyújtott logisztikai szolgáltatásokat is. Az egyetemek szolgáltatásainak felmérésére többdimenziós európai értékelési módszerekre van szükség.

5.2.5. A „feltérképezés” feltehetően erősíteni fogja a célzott, határokon átnyúló mobilitást a hallgatók, az egyetemi oktatók, a professzorok és a kutatók körében. Megoldást jelent majd a hallgatók erősödő igényére, hogy a saját szakterületüknek megfelelő legjobb képzési lehetőségekhez jussanak, következésképpen pedig ösztönözni fogja a potenciális tehetségeket.

5.2.6. Hozzá fog járulni a középszerű kutatás felfejlesztéséhez is, az új hálózatok és az Európa-szerte megvalósuló együttműködő és versengő magatartás kialakításával. E hálózatok és a kiválósági központok új szövetségei magas színvonalú összefonódásokat fognak kialakítani, a határokon átnyúló és több tudományágat átfogó kutatást is ideértve, és megteremtik majd az új megoldások lehetőségét.

5.3. Külső hatások és összekapcsolódások

5.3.1. A jelenlegi körülmények között az állami kiadásokat mindenhol vissza kell fogni. Az EGSZB hangsúlyozza, hogy meg kell őrizni az oktatáshoz és egyetemekhez kötődő költségvetési kereteket, annak érdekében, hogy fenntarthatók maradjanak a tudásalapú rendszerek és a folyamatban lévő reformprogramok.

5.3.2. A kutatás és technológia jelenlegi fejleményei a korszerűsítés és az új megoldások szükségességét emelik ki. Az egyetemek szükséges alkalmazkodásán túl bátorítani kell a közszférán belüli, illetve a köz- és magánszféra közötti partnerségeket. A magánfinanszírozás felgyorsíthatja a problémaorientált kutatás trendjét, amely mint módszer egyre sikeresebb az USA-ban.

5.3.3. Hasznos és eredményes lehet azoknak a nemzeti innovációs programoknak az európai koordinációja, amelyeknek az egyetemek is részesei. Ezek a programok, amelyeket gyakran a nemzeti innovációs platformok határoznak meg, mindeddig főleg a nemzeti sajátosságokon alapulnak és a nemzeti prioritásokra összpontosítanak. Ezért általában véve alig veszik figyelembe a tágabb európai munkaprogramot vagy ütemtervet, és az átfedések vagy kívánatos kölcsönhatások európai összefüggéseivel sem foglalkoznak.

⁽²⁴⁾ Néhány európai országban, elsősorban Franciaországban és Németországban, a kutatómunka nagy részét az egyetemekkel szoros kapcsolatban álló kutatóintézetekben végzik, és ezt a gyakorlatot továbbra is támogatni kell.

Ezen túl bizonyos esetekben a határokon átnyúló és az egész Európát átfogó megközelítések és projektek kidolgozására van szükség.

5.3.4. Nyilvánvaló, hogy a közös technológiai kezdeményezések, vagyis az európai szinten meghatározott és közösen finanszírozott magán- és állami projektek, szintén ösztönzőleg hathatnak e területen.

5.3.5. E tekintetben a 2005-ös német kiválósági kezdeményezés⁽²⁵⁾ sikeres nemzeti programnak minősül, amely hasznos példája lehet az európai alkalmazásoknak és az európai tudományos eredmények javításának.

5.3.6. A már meglévő, saját kezdeményezésekre épülő európai programok mellett az egyetemek lisszaboni menetrendje szélesebb körben növeli majd a versenyképességet a felsőoktatásban, és csúcsteljesítményeket fog életre hívni.

5.3.7. Az EGSZB úgy véli, hogy a tanácsadó szerepet betöltő oktatási platformok európai szintű bevezetése⁽²⁶⁾ – a technológiai platformokhoz hasonlóan – hasznosnak bizonyulhat az oktatás tervezésének és az európai oktatási menetrendnek a megvitatása szempontjából, idesorolva például az európai munkaerőpiac igényeit, a kívánatos képességeket, az akkreditálást, az élethosszig tartó tanulókkal kapcsolatos gyakorlati kérdéseket, a képesítéseket és a szakmai profilokat, a korszerű oktatási módszereket stb.

5.3.8. E tanácsadó platformokat a tudományos körökön túl a nem állami szereplőkre – a szociális partnerekre és a civil társadalomra – is ki kellene terjeszteni.

5.4. A mobilitás elősegítése

5.4.1. A fiatalabb generációk számára Európa egysége valóság. Az egyes szakterületeken elérhető legjobb képzésekre és az egyetemek és karok szakosodására vonatkozó megbízható és átlátható európai szintű tájékoztatás számos fiatal elvárását teljesíti majd, és erősíteni fogja a határokon átnyúló cserekapcsolatokat. Több lehetőséget kellene biztosítani a hallgatóknak és a tudósoknak az európai, több tudományágat átölelő szakmai fejlődésre. Hasznosnak fog bizonyulni a kutatók növekvő – a közintézmények és a magánszektor között is megvalósuló – mobilitása.

5.4.2. A szakosodás kedvező alapot teremt a fiatal és tehetséges kutatók cseréjéhez, ezért ennek akadályait európai szinten kell megvizsgálni. A tudatosság növelésével és létrehozva a kutatás és oktatás európai kiválósági központjait, az európai egyetemek közötti építő jellegű verseny erősödik.

⁽²⁵⁾ A 2005-ös kiválósági kezdeményezés célja Németország vonzóbb kutatási helyszínként való népszerűsítése, versenyképesebbé téve az országot és a figyelmet a német egyetemek és a német tudományos közösség kiemelkedő eredményeire irányítva. A kezdeményezés a csúcshívó kutatást támogatja. A 2006–2011 közötti időszakra 1,9 milliárd eurót biztosítanak a program számára.

⁽²⁶⁾ Az oktatási platformokra F. A. van Vught, Twente Egyetem tanácsának korábbi elnöke tett javaslatot a vállalati szféra és az egyetemek közötti párbeszéd fórumán, 2009. február 6-án. Érdemes megjegyezni, hogy Finnországban az egyetemekre vonatkozó joganyag korlátozott, miközben a háromoldalú ellenőrzés jelentős következményekkel jár.

5.4.3. Igencsak kívánatos lenne egy jövőorientált és európai szintű, a harmadik országokból származó kutatókra és tanulóokra vonatkozó elképzelés kidolgozása. Néhány ország ennek érdekében már megtette az első lépéseket.⁽²⁷⁾

5.4.4. Az eltérő munkaszerződések önmagukban nem jelentenek különösebb problémát. Az eltérő másodlagos munkafeltételek azonban akadályt jelenthetnek, így például a szociális biztonsági szabályozás sajátos nemzeti előírásai. Határozottan üdvözlendő a kutatók páneurópai nyugdíjalapjára vonatkozó lehetőségek jelenlegi vizsgálata. Bátorítani kellene az európai kutatói partnerségről szóló európai bizottsági közleményben kiemelt elveket.⁽²⁸⁾

5.4.5. Külön ki kell emelni a költségvetési programokat és projekteket. Mivel a hatáskörök és az adminisztratív eljárások országonként változnak, a nemzetközivé válás megkönnyítése érdekében ezeket részletesen meg kellene vizsgálni.

5.4.6. A mobilitás elősegítése a maga részéről erősíteni fogja a meglévő, de az új európai tudásközpontok és -klaszterek vonzerjét is. Amint az Európai Bizottság is kiemelte, ezek ösztönözni fogják az interdiszciplináris tevékenységeket és megerősítik majd a tudomány és a magánszektor közötti, égetően szükséges összeköttetéseket.

5.5. A regionális dimenzió

5.5.1. Az egyetemeket, a kutatóközpontokat és a magánszférát összekötő gazdasági klaszterek általában véve hatékony regionális „fegyverek”. A klaszterek a további regionális fejlődés ösztönzése szempontjából is rendkívül hasznosak lehetnek. Bátorítani kellene a régiók és az egyetemek hatékonyabb együttműködését.

5.5.2. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a kiválósági központok csúcshívó kutatással és oktatással való bővítése elmélyíti az együttműködést a régióbeli és a városkörnyéki vállalatokkal.⁽²⁹⁾ Az egyetemeknek és szakterületeiknek a természetes környezetükbe történő láthatóbb beágyazódása kedvezően befolyásolja majd a fejlődést és a foglalkoztatást a tágabb urbanizált területeken.

5.5.3. A szakosodás és a sokféleség a kiválóság elérésének különböző lehetőségeit teremti meg. Néhány egyetem világszínvonalon versenyképes és alakít ki együttműködéseket, mások a kiválóság regionális központjai.

⁽²⁷⁾ Példa erre Hollandia, ahol a megközelítőleg 10 000 Ph.D. hallgató 30 %-a külföldi.

⁽²⁸⁾ *Jobb szakmai előmeneteli lehetőségek és több mobilitás: európai kutatói partnerség*, COM(2008) 317 végleges.

⁽²⁹⁾ A számos példa közül Cambridge, Eindhoven, Stuttgart és az Öresund régió esete említhető. Lásd a folyamatban lévő OECD projekteket és kiadványokat is a „Felsőoktatás a regionális és a városfejlesztésben” témában (http://www.oecd.org/document/16/0,3343,en_2649_35961291_34406608_1_1_1_1,00.html).

5.5.4. Valamennyi egyetemet ösztönözni kell a környező társadalomba való beágyazódásra. Az oktatás és képzés alapfeladatán túl tovább kell fejleszteniük egyéb kapcsolódó tevékenységeiket is,

ilyen például az ismeretek és az innováció megosztása a társadalommal, a közösségi elkötelezettség, az élethosszig tartó tanulás, valamint a regionális és helyi fejlődésre gyakorolt jelentős hatás.

Kelt Brüsszelben, 2009. november 4-én.

az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság
elnöke
Mario SEPI
